

نیفتصاب: چه کیکی کوشنده له جهنگدا¹

وهگرانی له نینگلیزیهوه: که ژال همه رهشید

kazhalh@yahoo.com

- له دارفوری روژناوای سودان کچانی خوار ته مه نی 8 سال به شیوهیه کی روتینی نیفتصاب ده کرین.
- ژنیک وه سفی نه و مهینه تیه دهکات له کاتی هیرشی (نیفتصابی به کومه لدا) بویان که هه ندیکیان منال بوون.
- ژنانی دووگیان ناچار ده کران به به جیهیشتنی کورپه کانیاان که له نه نجای نیفتصاب کردنیانه وه له دایک بیون.
- جه نجه وید هیرشی سیکسی کردوته سه ر ژنان له هه موو ته مه نه کان و ته نانه ت ژنانی دووگیانیش.

کاتیک دادگای نیو دهوله تی له (Hague) ناماژهی کرد به (دهست دریژی سیکسی-نیفتصاب) وهک تاوانیکی جهنگ له نه فریقا ووتی " نه مه نه و قوربانیا نه یه که وای ده بیننه وه که حوکی کوشتیان به سه ردا براوه ."

(Stephen Lewis) نمایندهی نه ته وه یه کگرتوه کان سه بارت به (HIV/AIDS) له نه فریقا ده لیت: " نیفتصاب وای لیها توه نه ک ته نها تاوانیکی جهنگه ، به لکو هه لبراردی تاوانه کانه . " نه و که سانه ی که تاوانی نیفتصاب نه نجام دهن خویان ده یانزانی که نه خوشی نایدزیا ن هه یه بویه نه م تاوانه ده بیت به شیوهیه کی جیاوازو تاییه ت سه یر کریت .

له رواندا ، جمهوریته تی دیموکراتی کونگو ، سیرالیون ، ههروه ها وولاتانی تری نه فریقی سه دان هه زار ژن نیفتصاب کراون به شیوهیه کی ریگه بو خوشکراو له لایه ن پیاوانیکه وه که زور به دننیا بیه وه ده یانزانی که هه لگری (HIV)² که ده بیته هوی نه خوشی نایدز .

کومه له ی خیرخوازی وای هه لسه نگاندوه که زیاتر له 1\3 نیفتصاب چیه کان که به شاداریان له جینوساید کردنی ره واندا دا کردوه خویان به و قایرۆسه توش بیون .

هه رچه نده نعتصاب خو ی وهک تاوانیکی جهنگ ناماژهی پیکراوه له لایه ن " دادگای جنائی نیو دهوله تی " له (Hague) له سالی 1996 دا که چی هیشتا ماددهیه کی یاسایی وابسته له به رامبه ر بلاو کردنه وه ی عملی نه خوشی کوشنده ی نایدزدا نی یه .

(Lewis Former) نیردراوی که نه ددی نه ته وه یه کگرتوه کان که نه م هه فته یه ده نیردریته وه بو نه فریقا بو چا وگیرانه وه به پرۆسه ی چاره سه رکردنی نایدزدا ده لیت: " قوربانیه کانی نیفتصاب له نه فریقا به زوری له ناوچه فه قیر نشینه کاندان که هه له اتن و ده ربازبونیان زور قورسه چونکه له ناوچه کانی جهنگ دا ده ژین . کاتیکیش توش ده بن به نه خوشیه که ش له راستیدا هیچ شانسیان نیه له که یشتنی یارمه تی پییان ، بویه سه رنه نجام نه وانه ده مرن .

ریکخراوی لیبوردرنی نیوده وله تی ده لیت: له دارفوری روژناوای سودان کچانی خوار ته مه نی 8 سالان به شیوهیه کی روتینی نعتصاب ده کرین و وهک کویله یه ک فشاریان بو ده هینریت بو مه رامی سیکسی له لایه ن جه نجه ویدو میلیشیا عه ره به کانه وه له که مپینی هه له تی پاککردنه وه ی نه ژادیدا که وا باوه له لایه ن حکومتی سودانه وه پشتیوانی لیکراوه . حکومتی سودان دانی به وه دا نه ده نا که

پشتیوانی میلیشیا عه‌ره‌به‌کانی کردبی له‌شهری خۆیدا دژی نه‌یاره‌کانی له‌ دارفور کاتیک شوانکاره عه‌ره‌به‌کان و جوتیاره ره‌ش پیسته‌کان هاواری ناره‌زایه‌تیان له‌دژی به‌رزکردبووه به‌دریژی چه‌ند سال.

یه‌کیک له‌ ژنه‌ رزگاربوه دارفوریه‌کان له‌لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی نه‌منستیدا ده‌لیت: جه‌نجه‌وید نه‌ژنۆی هه‌ندیک له‌ژنان و کچانی شکاندبوو تا ریگه‌ی هه‌لهاتنیان لی بگریت. هه‌رچه‌نده‌ پیاوان ژماره‌ی گه‌وره‌ی نه‌و تاوانانه‌ پیک ده‌هینن به‌لام نه‌منستی ده‌لیت: "چه‌ندین راپۆرت گوزارشت له‌وه‌ ده‌کهن که ژنانی گۆرانی بیژی جه‌نجه‌وید که ناسراون به‌ (Hakama) که په‌یوه‌ندیان کردوه به‌ میلیشیاکانه‌وه له‌ ده‌ورانی هیرش و نیغتصابه‌کاندا هاندهریان بون و نه‌وپه‌ری سوکایه‌تی و بی حورمه‌تیان به‌ قوربانیه‌کان ده‌کرد له‌گه‌ل تانه‌و ته‌شهر دان به‌ نه‌ژادو ره‌چه‌له‌کیان.

به‌هۆی نه‌و عه‌یب و عارو سه‌رشۆریه‌ کۆمه‌لایه‌تی یه‌ی که وابه‌سته‌یه به‌ نیغتصابه‌وه نه‌منستی چه‌ندین قوربانی تری لیست کردوه‌ته سه‌ر ژماره‌ی تاوانه‌کان کاتیک که قوربانیه‌کان ناویرن نارام و ته‌حه‌مولیان بشکینن سه‌باره‌ت به‌و هیرشه‌ سیکسیانه‌ بو سه‌ریان.

به‌لام سه‌ده‌های تر داستانی دل ته‌زین ده‌گیرنه‌وه له‌ به‌ری به‌سه‌ره‌اته‌کانیان که ته‌نها بریتی نه‌بووه له‌ نیغتصاب کردن به‌لکو هه‌روه‌ها نه‌شکه‌نجه‌ دان و کوشتنی نه‌ندامانی خیزانه‌کانیان له‌لایهن میلیشیا عه‌ره‌به‌کانه‌وه. هه‌ندیک له‌و ژنانه‌ ده‌لین که پیاوه‌ سپی پیسته‌کانی ناو میلیشیاکان پیاوان ووتوین که نیوه به‌ تاییه‌تی مه‌به‌ستن چونکه ره‌ش پیستن.

راپۆتی رۆژی دووشه‌مه‌ی نه‌منستی ده‌لیت: نه‌م جه‌وه‌ ترسناک و زۆر درندانه‌یه له‌لایهن ته‌واوی گروپه‌کانی ناو دارفوره‌وه وا نیشان دراوه‌که نمونه‌و شیوه‌ی سزا دان بیت بو نه‌و دانیشته‌وه‌ی که له‌ دژی حومه‌تی مه‌رکه‌زی راه‌ه‌ستاون. هه‌روه‌ها راپۆرته‌که ده‌لیت که جه‌نجه‌وید هیرشی سیکسی کردوه‌ته سه‌ر ژنان له‌ هه‌موو ته‌مه‌نه‌کان و ته‌نانه‌ت ژنانی دوگیانیش.

ژنیک له‌ دئی (Garsila) ده‌لیت: "من له‌گه‌ل ژنیکی تردابووم که ناوی (نه‌زیزه) ه‌بوو ته‌مه‌نی 18 سال بوو نه‌و ده‌ردی دلی خۆی بو هه‌لرستم نه‌و شه‌وه که رفیندرابووین." نه‌و دووگیان بوو دواتریش کۆرپه‌که‌یان کووشت چونکه ده‌یان ووت "مناله‌که‌ی له‌ دوژمنانه."

یه‌کیکی تر شایه‌دی نه‌وه‌ی ده‌دا که ژنان به‌ کوشتنی کۆرپه‌کانیان به‌ پیش چاوی خۆیانه‌وه ، سزا ده‌دران کاتیک ده‌یانووپیست هه‌لبین. هه‌ندیک ژن ده‌یانووت که به‌ لیدانی زۆر تووند که مه‌به‌ست قاچ شکاندنیان بوو ریگه‌یان لیگیراوه هه‌لبین.

یه‌کیکی تر له‌و قوربانیاینه‌ وه‌سفی نه‌و مه‌ینه‌تیه‌ ده‌کهن له‌ کاتی هیرشی (سیکسی به‌ کۆمه‌ل) دا بو‌یان که هه‌ندیکیان منال بوون.

ژنیک له‌ دئی (Silaya) که له‌گه‌ل 8 کچ و ژنی تردا گیرابوون ده‌گیریته‌وه: پاش 6 رۆژ هه‌ندیک له‌ کچه‌کان به‌ره‌نلا کران ، به‌لام نه‌وانه‌ی تر که له‌ 8 سال منانتر بوون له‌وئ ده‌ست به‌سه‌ربوون. 5-6 پیاو یه‌ک له‌دوا‌ی یه‌ک هه‌موو شه‌و نیمه‌یان نیغتصاب ده‌کرد له‌ ماوه‌ی 1 سه‌عات دا له‌و 6 رۆژه‌دا.

نه‌منستی ناوی 50 ژن و منالی دابوو که له‌و کاته‌وه‌ی رفیندرابوون بی سه‌رو شوین بوون به‌بی هیچ زانیاریه‌ک له‌ باره‌یانه‌وه. هه‌روه‌ها نه‌منستی ده‌لیت: نیغتصابه‌کان به‌زۆری به‌دوا‌ی هیرشی شه‌ره‌کاندا هاتوه له‌ دیهاته‌کانی دارفور چونکه ژنان به‌ ناسانی ده‌ستیان به‌سه‌ردا ده‌گیرا له‌لایهن جه‌نجه‌ویده‌وه.

ژنان له‌ دارفور به‌ ناسانی ده‌ستیان به‌سه‌ردا ده‌گیرا بو‌بی حورمه‌تی پیکردنیان ، وه‌ ژنان ناسانتر ده‌ست به‌سه‌ر ده‌بوون له‌و زه‌مینه‌ چه‌کداری و جه‌نگیه‌دا ، چونکه نه‌وه ژنانن به‌رپرسیارن له‌ سه‌ر په‌رشتی کردنی منالان و نه‌ندامانی تری خیزان. ژنان خزمه‌تچی سه‌ره‌کی خیزانن که‌وايان لیکراوه له‌بارترین بو‌ بریندرابوون و هیرش کردنه سه‌ریان له‌ کاتی هیرشه‌ جه‌نگیه‌کاندا. ژنان بو‌یه به‌زۆری یه‌که‌م هیرشیان کراوه‌ته سه‌ر له‌کاتی هیرشه‌ جه‌نگیه‌کاندا چونکه نه‌وان نزیک ترن له‌ ناو دیهاته‌کان له‌به‌راورد به‌ پیاوان که زیاتر مه‌یلی کۆبوونه‌وه له‌ جیگای دورتر له‌ ناوایی و دیکان ده‌کهن.

راپۆرته‌که‌ی نه‌منستی ده‌لیت به‌هۆی به‌رده‌وامی نه‌و سوکایه‌تی و بی حورمه‌تیانه‌ له‌و ناوچه‌یه‌دا ژنان چه‌ند قات زیاتر له‌ پیاوان له‌ژیر چاودیریدان له‌نیو دیهاته‌یه‌کان و هه‌روه‌ها له‌ نیو په‌نا به‌راندا. هه‌روه‌ها راپۆرته‌که ده‌لیت ژنان هیرشیان کراوه‌ته‌سه‌رو نیغتصاب کران له‌کاتی قه‌تل و عامکردنی دیهاته‌کان و که‌مه‌کان و نه‌و کاتانه‌ی که به‌شوین جیگایه‌کدا ده‌گه‌ران تیا به‌ه‌وینه‌وه.

هەندىك ئەو ژنانەى كە ئەدژى ئەو سوکايەتياڭە قسەيان کردبوو ئەماوەى سەردانەکانى كەسانى بىيانى سەربە UN نەتەوہ يەكگرتوہکان يان کارگىرى حكومت ، ئەلايەن جە نچەويدەوہ دەکوژران يان دەگىران و نەفى دەکران ئەلايەن ھيزەکانى ئەمنى قەومى يان ئەلايەن مخابراتى عەسکەريەوہ .

خەلکى راگويزراو رەوانەى جيگايەك کراون كە بۆخۆى زىندانىكى واقعيەو مافى نازادى و ھەرچالاکيەکیان لى زەوت کراوہ . ئەم بيحورمەتياڭە ئەدژى خەلکى مەدەنى تەنھا شکاندن و ئەژير پىنانى مافە نيو نەتەوہبيەکانى مروّف نى يە ، بەلکو ھەولدانە بۆ قيزەونکردن و داروخاندنى ژيرخانى کۆمەلايەتى ئەو کۆمەلگايانە . راپۆرتەكەى ئەمنستى ئىشارەتى بە ئە نجامگىرى دەورەيەكى دريژخايەنى ئىغتصاب داوہ ئە دارفور ئەوانە راگويزانى زۆرينەى قوربانىەکان و ناچارکردنى ژنانى دووگيان بەبە جيەيشتنى کۆرپەکانيان كە ئە ئە نجامى ئىغتصابکردنیاڭەوہ ئەدايک ببون .

ھەرەوہا دەليت سوکايەتى و چەوسانەوہى ئەو ژنانە دەرواتە ئەو پەرى مەسەلەى واقعى ئىغتصابيش . بەبروای ھەندىك دەيانووت دووگيان ببون تەنھا ئە ئە نجامى سيكىسى خوازراوہوہ بووہ ، ئەمە ئە دژايەتى ژنانى دووگياندا كە دەيانزانى ئىغتصابکراون . تەنانەت ئەوانەش كە دووگيان نەببون ئەلايەن خيزان و مېردەکانيانەوہ حاشايانليکراوہ .

ھەرچەندە ھەلى دەست راگەيشتن بە دەرمان و سەرپەرشتى پزىشكى كە دەبى بەو ژنانە بگات كە تووشى HIV ببون يان ئەبرينداربوونى توندى ئىغتصابکردن دەنالينن ، بەشيوہيەكى زۆر بى بايەخ و پوچە . ئەمنستى بە کۆمەلگای نيو دەولەتى ووتوہ كە سەرپەرشتى و خواردن ، ناوو ، جيگەى حەوانەوہ نامادە بگات بۆ يان .

دارفور بەردەوام خراپترين و گەورەترين قەيرانى ئينسانىيە كە ھەزاران كەس بى نان و ئاون و ھەزارانى تر بەتاييەتى كۆرپەى تازە ئەدايکبوو و منالانى تر روژانە دەمرن بەھۆى تووش بوونيان بە نەخۆشى . ھەرەوہا راپۆرتەكەى ئەمنستى دەليت : پيشبينيەکان بۆ پيشگرتن و بە دادگادانى ريژى بەرفراوانى ئىغتصاب ئە دارفور چاوەروان نەکراوہ . " ئەمبارەيەوہ تەنانەت يەك كەشيش ئە جە نچەويدەکان يان ھيزە چەكدارەکان سزا نەدراون ئە بەرامبەر ئە نجامدانى ئەو ھەموونىغتصاب و رفاندانە . "

ئە جەمھوريەتى ديموکراتى کونخوفا بەھەمانشيوہ دلەراوکی و بەدگومانى زۆر بلاوہ سەبارەت بەو دەسەلاتدارانەى كە خويان خويانو ئالودەى ئىغتصابن و ئەگەل ئەوہشدا بايەخ نادريت بە راپۆرت و دادگايى کردنى ئەو تاوانبارانە .

کارگىرىكى بەرپرسىار ئە سەرپەرشتى و چاوديريکردنى ژنان و منالان دەليت : ئە 60 كەيس كە راپۆرت کرابوون ئە ماوہى ساليك دا تەنھا دوانيان 2 كەشيت بە ئوفيسى دادگاي گشتى و دەدريت بەسەنتەرى مافە نيو نەتەوہبيەکانى مروّف و چالاکى ديموکراتى ئە مونتريال . ھەرەوہا گروپە مروّف دۆستەکان دەلین " ئەوانە ئەو قوربانىە بيتاوانانەن كە بۆ دريژايى ژيانيان بە قورس ترين نازارەوہ دەنالينن تامردن . " ريکخراوى مافەکانى ژنان كە روخسەتى چوئە ناوہوہو کارکردن و يارمەتى داني پزىشكى ھەيە نيشانيدا كە 67٪ ئە كۆى 250 , 000 ژن كە ئىغتصابکراون و ئىستە ماونەتەوہو تووش ببون بە (HIV) . ئەو گروپە دەليت ئەو شالوى ئىغتصابکردنە بوونەتە ماشينى بلاوکردنەوہى (HIV) .

*****
*****

تیبينى :

1. ئەم بابەتە ئە لاين (Olivia Ward) نوسراوہو ئەروژنامەى (Toronto Star) كە ئە تۆرونتۆ دەردەچيت بلاوکرەوہتەوہ .
2. (HIV) ؛ Human Immunodeficiency Virus ، مرچ قەف مئاعە المکتسبە ايدز .